

ALBAYRAK HEYETİ VE FAALİYETLERİ

Abattin UCA

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında basın, özellikle Anadolu'da yayınlanan gazetelerin önemli rolü vardır. Bu mücadeleyi destekleyen gazetelerden biri de, Erzurum'da yayınlanan "Albayrak Gazetesi"dir.¹

Bu gazete 14 Mart 1913'te yayınlanmaya başlandı. Rus işgali öncesinde yayınına ara vermek zorunda kaldı.² 5 Kasım 1918'de Kars'ta kurulan "Milli Şura Hükümeti", 7-9 Ocak 1919 tarihlerinde yaptığı ikinci kongresinde, Batum, Erzurum ve Trabzon'da, Seda-yı Millet, Albayrak ve İkbâl gazeteleri vasıtasıyla Elviye-i Selâse halkını uyarmak, anavatandakileri yayın yoluyla aydınlatmak kararını aldı ve aynı yıl Erzurum'da Albayrak gazetesi yeniden yayınlanmaya başlandı.³

Albayrak gazetesinin en önemli ilkesi Türk haklarını korumak ve yaymaktır.⁴ Gazete, yayın hayatında Türkçü duygu ve düşüncelerden ayrılmadı. Sadece Erzurum'un değil bütün Vilâyet-i Şarkiye'nin sesi oldu. Hatta Elviye-i Selâse meselesi ve Adana, Urfa, Maraş ve İstanbul'un işgali Albayrak'ın ele aldığı en önemli konulardı.⁵

Albayrak Gazetesi ikinci kez yayına başlamadan önce bir yazı kurulu oluşturuldu; ve bu heyet Albayrak Heyeti olarak anıldı.⁶

Albayrak Heyeti'nde bulunan şahsiyetler:

a) *Süleyman Necati Bey:*

Süleyman Necati (Güneri) Bey, Erzurum'un Kiğı nahiyesinde doğdu.⁷ Hacı-Hafızâde Mehmed Galip Bey'in oğludur. İlk ve Rüşdiye'yi Kiğı'da bitirdi. Muhasebe müdürü olan babasının memuriyetinden dolayı buldukları Konya'da

* Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Tarih Uzmanı

¹ Yücel Özkaya, Milli Mücadelede Atatürk ve Basın (1919-1921), Ankara, 1989, s.14

² Enver Konukçu, Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum, Ankara, 1992, s.757

³ Dursun Ali Akbulut, Albayrak Olayı, Erzurum, 1991, s.2-3

⁴ Konukçu, Selçuklulardan Cumhuriyete Erzurum, s.757

⁵ Akbulut, Albayrak Olayı, s.4

⁶ Akbulut, Albayrak Olayı, s.7

⁷ Doğum tarihi hakkında farklı görüşler mevcuttur. Çeşitli kaynaklarda 1889, 1890, 1892 gibi farklı tarihlere rastlanmaktadır. (Asuman Demircioğlu, 1919-1923'te Süleyman Necati (Güneri) Bey, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 1992, s.1)

idâdî'yi okudu. Daha sonra Konya Hukuk Mektebi'nden mezun oldu.⁸ Bu okulda okuduğu sıralarda Konya Tahsilat ve Nüfus Dairesi katipliklerinde çalıştı.⁹ Konya Vilayeti ve Ziraat Bankası'nda görev aldı.¹⁰ Tahsilini müteakip, Konya'da hakimlik yaparken aynı zamanda "Türk Sözü" gazetesinde de başyazarlık yaptı.¹¹ Daha sonra Diyarbakır İdadisi'nde tarih ve coğrafya öğretmenliği görevinde bulundu. Sonra Kiğı'ya döndü. Yedeksubay olarak askerliğini yapıp terhis olduktan sonra 1912'de Kiğı'dan Erzurum Meclis-i Umûmi azalığına seçildi. Kısa bir süre sonra Erzurum Numûne Mektebi Müdürü oldu. Bu sırada Albayrak Gazetesi'nde başyazarlık da yaptı. Bu gazetede sade Türkçe ile Genç Kalemler'i andıran yazılar yazdı; ve o günün gençlerine önderlik etti. Çok iyi Fransızca biliyor ve bu dildeki tarihi kaynakları inceliyordu. 1916 yılında Rus işgali esnasında Mektebi yandı.¹² Erzurum'un Ruslar tarafından işgali üzerine kendisi de ailesiyle birlikte Konya'ya gitti. Konya'da İttihad ve Terakki Mektepleri Müdürlüğü'nde çalıştı ve İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin Konya merkezi azalığında siyasi görev aldı.¹³

Bu arada 1918'de Erzurum düşman işgalinden kurtulmuş ve Kars Milli Şura Hükümeti'nin 7-9 Ocak 1919 tarihlerinde yapılan ikinci Ardahan Kongresi kararlarına göre 17-18 Ocak gecesi Kars'ta toplanan 131 kişilik büyük kongre "Cenûbi Garbi Kafkas Hükümet-i Muvakkata-i Milliyesi"ni ilan etmiş, Cihangirzâde İbrahim Bey başkanlığındaki geçici hükümet, Albayrak Gazetesi'nin mümessillğine Kafkasya ve havalisi islâm orduları kumandanı Fahri Ferik Nuri Paşa'yı seçmiş, o da kendine vekaleten Miralay Halit Bey'i görevlendirmişti. Ancak Halit Bey bir askerdi ve matbuatla alakası yoktu. dolayısıyla bu iş, işin erbabı olan Süleyman Necati Bey'e havale edildi.¹⁴

Süleyman Necati Bey, bu gelişmeler üzerine Erzurum'a dönmüş Albayrak gazetesinin sahibi ve başyazarı olarak Milli davamıza öncülük etmeye başladı.¹⁵ Bu günleri Ömer Sami Coşar şöyle anlatmaktadır: "1919 yılında Erzurum... Rus işgalinin bıraktığı izler, tazeliğini halâ muhafaza ediyor. Kadavra halinde evler... Yetimlerle, evladını bekleyenlerle, yavuklusunu tükenmeyen sabırla gözleyen soluk yüzlü kızlarla dolu çatsız evler... Sokakları, hicretten dönenleri barındırmayacak kadar dar ve çamurlu... Rus'un gelişi ile gurbet yollarına dökülürken geride neler bırakmışlardı? Hiçbirini göremiyorlardı. Süleyman Necati'de arıyor. Nerede Albayrak İlkokulu, nerede Albayrak gazetesi ile matbaası? 1913 yılında İttihad ve Terakki iktidarının kurduğu bu iki yuvaya hayat aşılaman oydü. Konya Hukuk

⁸ Fahrettin Kırzioğlu, Bütünüyle Erzurum Kongresi, Ankara, 1993, s.208

⁹ Akbulut, Albayrak Olayı, (Ekler: Müştak Sıtkı Bey'in Kaleminden Süleyman Necati Bey'in Biyografisi), s.122

¹⁰ Kırzioğlu, Bütünüyle Erzurum Kongresi, s.208

¹¹ Demircioğlu, 1919-1923'te Süleyman Necati (Güzeri) Bey, s.2

¹² Kırzioğlu, Bütünüyle Erzurum Kongresi, s.208

¹³ Akbulut, Albayrak Olayı, (Ekler), s.122

¹⁴ Akbulut, Albayrak Olayı, s.4

¹⁵ Kırzioğlu, Bütünüyle Erzurum Kongresi, s.208

Mektebi'nin daha otuzuna bile basmamış olan bu mezunu, okulla gazeteye bir bütün olarak bakıyor, dört yıl süren cihan savaşında bitap düşen vatani diriltmek, yeni mücadelelere hazır hale getirmek için bu iki kuvvete de aynı ölçüde ihtiyaç bulunduğuna inanç besliyordu”¹⁶

Albayrak Gazetesi, ilk zamanlar Erzurum Hükümet Konağı civarındaki Milli Kütüphane'den idare ediliyordu.¹⁷ Rus işgali sırasında burası tahrib edildiğinden Süleyman Necati Bey, okul ve gazete için Taşmağazalar karşısındaki hanı kullandı. Bu okulda kız ve erkek öğrenciler birlikte öğrenim görüyorlardı.¹⁸ Böylece Süleyman Necati Bey, Milli Mücadele yıllarında bir han içerisinde çalışmalarını sürdüren ve daha sonra vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin resmi yayın organı halinc gelen Albayrak Gazetesi'nin yönetimini de üstlenmiş oldu.¹⁹ O. çeşitli imkânsızlıklara rağmen hem okulu hem de gazeteyi yeniden faaliyete geçirmeyi başardı.

Süleyman Necati Bey'in yazdığı ve Misak-ı Milli ruhunu ifade eden şu satırlar Albayrak Gazetesi'nin ilk sayfasında her zaman yer aldı:

*“Vatan tûbasında mukaddes bir dal
Şark-i Anadolu islam ocağı
Ellere verilmez cânan kucağı
Adana, Urfa'yı unutmak muhal
Hatırdan çıkar mı Maraş illeri...”*

Süleyman Necati Bey'in azmi, çevresindekileri de çalışmaya şevk ediyordu. Onun gayretleriyle yayınlanmaya başlayan gazete çok sayıda okuyucu buldu. İstanbul Hükümeti tarafından İstanbul'a sokulması yasaklanan gazeteler arasında yer aldı.²⁰ Albayrak Gazetesi'nin sahibi va başyazarı Süleyman Necati Bey, Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından kısa bir süre sonra mütareke metnini inceleyerek Vilâyât-ı Şarkıye'nin, Ermenistan yapılmak istendiğini anlamış olduğundan gizli faaliyet gösteren İstihlas-ı Vatan Cemiyeti'ni kurdu. Sonra bu cemiyet, Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Erzurum şubesine katıldı; ve Süleyman Necati Bey'de yeni cemiyet içerisinde yer aldı. Böylece Müdafaa-i Hukuk yolunda birlik sağlanmış oldu.²¹ Aynı maksatla Süleyman Necati Bey, “Hürriyet ve İtilaf Fırkası”nın Erzurum'da bir şube açmasını da engelledi.²²

¹⁶ Ömer Sami Coşar, Milli Mücadele Basını, İstanbul, 1964, Gazeteciler Cemiyeti Yayını, s.192

¹⁷ Akbulut, Albayrak Olayı, s.3

¹⁸ Coşar, Milli Mücadele Basını, s.192

¹⁹ Sebahattin Bulut, Erzurum'da İz Brakanlar, İstanbul, 1995, s.22

²⁰ Demircioğlu, 1919-1923'te Süleyman Necati (Güneri) Bey, s.10

²¹ Kırzioğlu, Bütünüyle Erzurum Kongresi, s.208

²² Demircioğlu, 1919-1923'te Süleyman Necati (Güneri) Bey, s.50

Süleyman Necati Bey, bir taraftan Vilâyet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Erzurum şubesi tarafından oluşturulan Heyet-i Faale içinde yer alırken diğer taraftan Albayrak gazetesi'ni yayınlamaya devam etti ve Müdafaa-i Hukuk fikirlerini yaydı.

İzmir'in işgali üzerine Erzurum'da gösterilen tepkilerin oluşmasında, miting düzenlenmesinde etkili olan kişilerden biri de Süleyman Necati Bey'di.

Erzurum Kongresi öncesinde toplanan Vilayet Kongresi'nin raporu da onun bilgileriyle hazırlandı. Erzurum Kongresi öncesinde çevre vilayetlerle ilişkileri o organize etti. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ile ordu arasında ilişkilerin gelişmesine çalıştı ve bu hususta özellikle görevlendirildi.

3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa'yı Müdafaa-i Hukuk adına karşılayanlar arasında yer aldı ve burada kısa bir konuşma yaptı. Mustafa Kemal Paşa, 8 Temmuz 1919 günü, Süleyman Necati Bey'le görüştü. Askerlikten istifa ettiğini gösteren belgeyi ona verdi. Süleyman Necati Bey bu belgeyi Cemiyete ilettili ve yapılan görüşmeler sonunda Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey'in Hey'et-i Faale'ye üye olmaları gerçekleşti. 10 Temmuz 1919 günü de idare heyeti, Mustafa Kemal Paşa'nın reisliğe, Rauf Bey'in ikinci reisliğe seçildiğini kendilerine bildirdi.

Böylece Süleyman Necati Bey, Mustafa Kemal Paşa ile Vilâyet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti Hey'et-i Faale'si içinde birlikte çalışma imkânı buldu. Ve Mustafa Kemal Paşa'nın kongrede başkan olması için gayret gösterdi. Kendisi de kongre divan katipliğine seçildi. Kongre nizam-nâmesini hazırladı. Kongre heyeti ile Elviye-i Selase arasındaki irtibatı temin etti. Mustafa Kemal Paşa'ya fahri hemşehrilik verilmesinde aktif rol aldı ve Müdafaa-i Hukuk Hey'eti adına kendi imzasının da bulunduğu ve Mustafa Kemal Paşa'dan Erzurum'un hemşehriliğini kabul buyurmasını temenni eden yazıyı Mustafa Kemal Paşa'ya sundu. Mustafa Kemal Paşa'da bu yazıya karşılık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne bir teşekkür yazısı yazdı ve nüfusa kaydedilmek üzere vilayete dilekçe verdi.

Süleyman Necati Bey, daha önce de değindiğimiz gibi, askerlik görevinden istifa eden Mustafa Kemal Paşa'ya 10 Temmuz 1919'da Erzurum Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti üyeliği, 20 Temmuz 1919'da kongre temsilciliği, 23 Temmuz 1919'da kongre başkanlığı, 7 Ağustos 1919'da Hey'et-i Temsiliye üyeliği ve başkanlığı, 25 Ağustos 1919'da fahri hemşehrilik verilmesinde gayret sarfederek Mustafa Kemal Paşa'nın daha da üstün ve yetkili duruma gelmesini sağladı. Halit Bey'le de irtibat kurarak onun da desteğini temin etti.

Erzurum'a vali olarak atanan Reşit Paşa'yı Müdafaa-i Hukukçular aleyhine söylediği sözlerden dolayı protesto ederek onun fikir değiştirmesinde etkili oldu.

O, bu faaliyetlerini yürütürken Albayrak Okulu ve Albayrak Gazetesi'ndeki çalışmalarını da sürdürdü.

Süleyman Necati Bey, Sivas Kongresi'nin yapılmasıyla vatanın bütünlüğünün sağlanacağı görüşünü savundu ve Mustafa Kemal Paşa'nın

Erzurum'dan Sivas'a gitmesi için de Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına her türlü gayreti gösterdi. Sivas Kongresi'nin protesto edilmesi şeklindeki görüşlere katılmadı. bilakis Erzurum Hey'et-i Merkeziyesi adına Sivas Kongresini destekleyici bir telgraf çekilmesini gerçekleştirdi.²³

25 Eylül 1919'da Erzurum'a gelen General Harbord Heyeti ile görüşmeler arasında yer aldı. Ermenilerin bölgede hiçbir haklarının olmadığını, Sultan Alparslan'ın Bizans İmparatoru Romen Diyojen'i mağlup ve esir ederek bu topraklara sapıp olduğunu, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde bölgenin tamamen Türkleştiğini, ermenilerin azınlık olduğunu dile getirerek Heyeti Sosyal, kültürel, tarihi ve coğrafi deliller göstererek aydınlattı.²⁴

İstanbul Hükümeti tarafından gönderilen Nasihat Heyetleri ile görüşmeler arasında bulundu. Erzurum halkının düşüncelerini, isteklerini Erzurum Kongresi kararları ile ortaya koyduğunu, başka düşünceleri olmadığını vurguladı. Yavuz'un toprakları kendi vasıtalılarıyla Çaldıran'a götüren Erzurum'un bu davada da başarılı olacağını, hanedan hukukunun artık hükmü kalmadığını, hanedanın ancak Türk milletiyle beraber var olacağını padişaha iletmesini istedi.

Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'dan Meclis-i Mebusan'a aday seçilmesinde faaliyetleri oldu ve yoğun propaganda yaptı. Ayrıca Albayrak Gazetesi'nde de başta Süleyman Necati Bey olmak üzere, Erzurum'un altı mebus aday hakkında geniş propaganda yapıldı. Süleyman Necati Bey 219 oyla Erzurum'dan Meclis-i Mebusan'a mebus seçildi. 10 Ocak 1920 günü Erzurum'dan ayrıldı. Meclisin ikinci toplantısının yapıldığı 22 Ocak 1920'de seçim mazbatasını inceleyerek mebusluğu tasdik edildi. 9 Şubat 1920'de Meclis-i Mebusan'ın sekizinci toplantısında, Millî hareketin anlamı üzerinde durdu. Bu hareketin milletin içinden doğduğunu, Kuvay-i Milliye'nin bunun bunun kışkırtmasıyla kurulmuş silahlı çeteler olmadığını, meşru bir savunma hareketi olduğunu ifade etti. Süleyman Necati Bey, Meclis-i Mebusan'da çok faal bir şekilde görevini yaptı fakat bu durum uzun sürmedi.

İstanbul'un işgali ve 11 Nisan 1920'de Meclis-i Mebusan'ın kapatılması üzerine Ankara'ya geçerek, 23 Nisan 1920'de açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Erzurum Mebusu olarak görevini sürdürdü. Bu arada, Londra Konferansı ve Gümrü Anlaşmasının imzasında Türkiye'yi temsil buldu. Süleyman Necati Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, ikinci gruba mensub oldu ve hep muhalefette kaldı. Devletin ve milletin yararına gördüğü bütün çalışmalarda meclisi destekledi. Meclis'in millî iradede doğduğunu, meşru olduğunu her defasında savundu. Hey'et-i Vekile Başkanlığının ve Hey'et-i Vekile namzetlerinin seçimi yetkisinin bir makama verilmesini sakıncalı gördü. Meclis kürsüsünün önemini vurguladı. Bir hukukçu olarak kanunların değişebilir olmasını savundu. "Başkomandanlık Kanununun Uzatılması" kanununa karşı çıktı. Zaman zaman

²³ Demircioğlu, 1919-1923'te Süleyman Necati (Güzeri) Bey, s.50-60

²⁴ Cevat Dursunoğlu, Millî Mücadelede Erzurum, Ankara, 1946, s.84

Hükümet'in icraatlarına tepki gösterdi. Milli menfaatleri ön planda tuttu. Mustafa Kemal Paşa gibi, "ya istiklâl ya ölüm" sözünü kendisine parola edindi. Azınlıklara ve dış düşmanlara taviz verilmemesini ısrarla savundu. Milli birlik ve beraberliğin önemini, ırk ve kavim ayrımı yapmanın zararlarını konuşmalarında dile getirdi. Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde yaşayan bütün insanların bir bütün olduğunu, parçalanamayacağını savundu. Ülkede konuşulan dilin Türkçe olması üzerinde durarak yabancı kelimelerle ifade edilen yer isimlerinin değiştirilmesini meclis gündemine getirdi. Bir eğitimci olarak Türkiye'nin eğitim meselesine eğildi. O, milli mücadele'nin ilk yıllarında açtığı Albayrak İlkokulu'nda kız ve erkek çocuklarının ilk defa aynı okulda öğrenim görmesini sağlamıştı. O, kadınlara ve kadın haklarına da saygılıydı. Türk kadınının aydın bir kişi olarak toplumdaki yerini alması gerektiğini de savundu.

Süleyman Necati Bey, 1920 yılında Erzurum'da meydana gelen olaylarla da ilgilendi. 1920'de Ermeniler üzerine yapılması planlanan hareketin gecikmesi, istenildiği gibi askeri faaliyette bulunulmaması Erzurum'da bazı dedikodulara sebep olurken, şark ordusu subaylarının maaşlarının ödenmemesi, Ankara'nın Erzurum'u unuttuğu şeklinde yorumlandı. Erzurum'da bu havanın olduğu bir dönemde Erzurum mebusları Celaleddin Arif ve Hüseyin Avni Beyler Erzurum'a geldiler. Süleyman Necati Bey, Celaleddin Arif Bey'in Erzurum'a gitmesini uygun görmedi. Hüseyin Avni Bey'inde onunla birlikte gitmesini tavsiye etti ve Hüseyin Avni Bey'e izin verilmesini sağladı. Daha sonra kendisi de Erzurum'a geldi.²⁵

1920 yılında Erzurum'da meydana gelen olayların temelinde bir halk hükümeti kurmak arzusu yatmaktaydı. Süleyman Necati Bey'de dahil olmak üzere Albayrak Heyeti bu düşüncelerin tesirinde kaldı. Nitekim Süleyman Necati Bey'in Meclisten izinli olarak Erzurum'da bulunduğu günlerde Albayrak gazetesi'nde "Yeni Fikirler Karşısında Türkiye" başlığı altında birçok makale yayımlandı. İki ay kadar Albayrak Gazetesi'nin gündemini bu konu oluşturdu.²⁶ Makaleler imzasız yayımlandığı için kime ait olduğu pek belli olmasa da Süleyman Necati Bey tarafından yazıldığına dair ipuçları bulunmaktadır.²⁷

Süleyman Necati Bey ve arkadaşları fikirlerini gerçekleştirmek imkânı bulamadılar. Fakat bu fikirlerini makalelerle dile getirdiler. Ancak Ankara Hükümeti'nin haklı tepkisiyle karşılaştılar. Bu gelişmelere rağmen Süleyman Necati Bey, Meclis'teki mebusluk görevini sürdürdü.²⁸

Süleyman Necati Bey, 1925 yılında yine Erzurum'da meydana gelen "Şapka Hadisesi" üzerine Burdur'a sürüldü. Ayrıca İzmir Suikasti ile ilgili olarak yargılandı, ancak beraat etti. İstanbul'da Fransız Saint-Benois: Amerikan Kız

²⁵ Bu hususta daha geniş bilgi için bkz: Demircioğlu, 1919-1923'te Süleyman Necati (Güzeri) Bey,

²⁶ Demircioğlu, 1919-1923'te Süleyman Necati (Güzeri) Bey, s.214-215

²⁷ Akbulut, Albayrak Olayı, s.65

²⁸ Demircioğlu, 1919-1923'te Süleyman Necati (Güzeri) Bey, s.216

Koleji. Galata Ermeni Lisesi'nde Türkçe; Darüşşafaka ve İstanbul Kız Lisesi'nde Tarih hocalığı yaptı. 1937 yılında Zonguldak'dan milletvekili seçildi. Son olarak Cibali Kız Ortaokulu'nda Yurt Bilgisi hocalığı yaptı. 1 Mart 1944'de İstanbul'da öldü.²⁹

b) *Mithat Bey:*

Süleyman Necati Bey'in ağabeyidir ve ondan üç yaş büyüktür.³⁰ Süleyman Necati Bey 1912 yılında Kiğı'dan Erzurum İl Genel Meclisi'ne üye seçildiği zaman, ağabeyi Mithat Bey de Erzurum Maarif Müdürü idi.³¹ Süleyman Bey, Albayrak Gazetesi'ni yayınlarken Mithat Bey de ona yardımcı oldu. O da gazetede makaleler yazdı. Mithat Bey heyecanlı ve atak bir yapıya sahipti. Türkçülük duygusu ile doluydu fakat düşünce itibarıyla Erzurum'un sınırları dışına çıkamadı.³² Buna rağmen Milli Mücadele yıllarında, aynı zamanda Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'da bulunduğu günlerde kardeşi Süleyman Necati Bey'le birlikte hareket etti. Hatta Süleyman Necati Bey'in evinde yapılan ve Elazığ valisi Ali Galip'in ortadan kaldırılması kararının alındığı toplantıya Mithat Bey de katıldı.³³ Mithat Bey Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinde de faal görev aldı.³⁴

O, kardeşi Süleyman Necati Bey'in Erzurum mebusu seçilerek Meclis-i Mebusan'a katılmak için İstanbul'a gitmesi üzerine Albayrak Gazetesi'nin sorumluluğunu üstlendi. Artık gazetenin sahibi, müdürü ve başyazarı idi.³⁵

Mithat Bey'in sorumluluğunda da Albayrak gazetesi İstanbul Hükümetlerine karşı mücadelesini sürdürdü ve bu özelliği ile işgal altındaki İstanbul'da bile aranılan bir gazete oldu.³⁶

Mithat Bey, yazılarında, Milli Kurtuluş tarihine yön verecek düşüncelerin geliştirilmesi gerektiğini vurguladı. Ona göre, önceden plan, program yapılmalı ondan sonra bunları gerçekleştirmek için icap ederse savaşılmalıydı.³⁷

²⁹ Kırzioğlu, Bütünüyle Erzurum Kongresi, s.208

Süleyman Necati Bey'in Konya'da iken yazdığı "Şahin Bey" piyesi Erzurum'daki okullarda sahnelenmiştir. Hatıraları, Tarih Kurumu Kütüphanesine satın alınmış, Asuman Demircioğlu, bunları inceleyerek güzel tesbitler yapmıştır.

³⁰ Dursun Ali Akbulut, Albayrak Heyeti'nin yaşlarından bahsederken Süleyman Necati Bey'in 31, Mithat Bey'in 34 yaşında olduğunu ifade ediyor. Buna göre Mithat Bey'in doğum tarihinin 1886, 1887, 1889 yıllarından biri olması ihtimali vardır. (Akbulut, Albayrak Olayı, s.8, Süleyman Necati Bey'in doğum tarihi hakkında bkz: dipnot:7)

³¹ Kırzioğlu, Bütünüyle Erzurum Kongresi, s.280

³² Akbulut, Albayrak Olayı, s.8

³³ Demircioğlu, 1919-1923'te Süleyman Necati (Güneri) Bey, s.109

³⁴ Demircioğlu, 1919-1923'te Süleyman Necati (Güneri) Bey, s.202

³⁵ Akbulut, Albayrak Olayı, s.8

³⁶ Bulut, Erzurum'da İz Birakanlar, s.22

³⁷ Akbulut, Albayrak Olayı, s.35

Mithat Bey, kendisini bir asker, bir bürokrat olarak görmüyordu. Kendini onların üzerinde bir fikir adamı, bir ideolog olarak kabul ediyordu. Dolayısıyla o, memleketin yönetimi hakkındaki düşüncelerini “halkçılık” adı altında toplayıp okuyucularına sundu. Hatta, Albayrak Gazetesi'nin başlığının altında bulunan “Türk Gazetesidir” ibaresi, 1920 yılı Aralık ayından itibaren “.....Halkçı Türk Gazetesidir” şeklinde değiştirildi.³⁸

Mithat Bey, bolşevik prensiplerinin etkisinde kaldı. Ankara'da açılan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin halk adına idareye el koyduğunu “halk hakimiyeti”nin fiilen tahakkuk ettiğini düşündü. Ancak millet hayatına tatbikini istediği programa bolşevizm ya da komünizm değil, “halkçılık” adını verdi. Emperyalistlere karşı Rusya ile birlikte ortak bir mücadele taraftarı idi.³⁹

31 Ağustos 1920 günü Erzurum'a gelen Upmal Angarski başkanlığındaki Rus sefaret heyeti'ni karşılama töreninde bulunan Mithat Bey, burada yaptığı konuşmada bolşevikleri övdü ve gerek itilaf devletlerinden ve gerekse İstanbul Hükümeti'nden duyduğu sıkıntıyı dile getirdi.⁴⁰ 8 Ağustos 1920'de Kâzım Karabekir Paşa ile Hasankale'de görüşerek, Erzurum'da halk hükümeti teşkil etmek istediklerini belirten heyetin başında Mithat Bey vardı. Tabii ki Kâzım Karabekir Paşa⁴¹ böyle bir harekete müsaade edemeyeceğini, Ankara Hükümeti'nin emri dışında gerçekleşecek her hareketi ezeceğini belirtti. Bunun üzerine heyet, Erzurum mebusları Celaledin Arif ve Hüseyin Avni Beylerle temasa geçti ve Erzurum'da arzu edilmeyen olaylar meydana geldi.⁴² Aslında Celaledin Arif ve Hüseyin Avni Beyler bolşevizme ve komünizme karşı şahsiyetlerdi. Mithat Bey ve arkadaşlarının halk hükümeti kurma işini onlara havale etmesinin sebebi, kendi başlarına bunun üstünden gelemeceklerini anlamaları ve her iki şahsın Erzurumlularca seçilip sayılır olmasıydı.⁴³

Erzurum'da meydana gelen olaylardan ve özellikle seçimle bir valinin işbaşına getirilmesi faaliyetlerinden Ankara Hükümeti ve dolayısıyla Mustafa Kemal

³⁸ Akbulut, Albayrak Olayı, s.39

³⁹ Akbulut, Albayrak Olayı, s.40

⁴⁰ Akbulut, Albayrak olayı, s.44

⁴¹ Mete Tunçay, “Türkiye’de Sol Akımlar” adlı eserinde Albayrak Olayı ve Kâzım Karabekir’in tepkisi hakkındaki düşüncelerini şöyle dile getirmektedir: “Erzurum Kongresi’nden sonra Mustafa Kemal’in batıya yönelmesi ve doğunun Karabekir Paşa’nın yönetimi altında bırakılması, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyeleri arasında bulunan bazı Erzurumlu gençleri idarenin halka indirilmesi ve demokratlaştırılması yönünde düşünmeye sevk etmiştir. Bu çevre, fikirlerini “Albayrak” gazetesiyile yaymaya çalışmıştır. Fakat bu akım Karabekir tarafından, ermeni hareketinin aleyhte sonuçlanacağı korkusuyla girişilmiş “halk hükümeti” (bir tür sovyet yönetimi) kurma yolunda, orduda da fesat karıştıran bölücü bir girişim olarak görülmüş ve sert tepkiyle karşılanmıştır.” (Mete Tunçay, Türkiye’de Sol Akımlar-I, (1908-1925), İstanbul, 1991, C.I, s.98

⁴² Akbulut, Albayrak Olayı, s.46-47

⁴³ Akbulut, Albayrak Olayı, s.49

Paşa rahatsızlık duydu ve 23 Eylül 1920'de Celaleddin Arif Bey'e çektiği telgrafla yaptıklarını "kanunsuz" ve "isabetsiz" bulunduğunu belirterek derhal Ankara'ya dönmesini ihtar etti. Bu gelişme üzerine 28 Eylül 1920'de Erzurum'dan Ankara'ya elli kişinin imzasını taşıyan sert bir telgraf çekildi. İmza sahipleri vilayet memurları idi ve onlara öncülüğü Mithat Bey yapmıştı.⁴⁴ Bu telgraf üzerine Mustafa Kemal Paşa, imza sahiplerinin tutuklanmasını istedi.⁴⁵

Mithat Bey, bu telgraf ve yazdığı makaleler yüzünden Kâzım Karabekir Paşa'nın emriyle yakalandı ve bir hafta süreyle hapsedildi. Ancak hasta olduğundan dolayı tahliye edildi. Tahliye olduktan sonra Meclis Riyasetine ve Adliye'ye şikayet telgrafları göndermesi üzerine tekrar tutuklandı. Erzurum'da kalması uygun görülmeyle, Kars'a gönderildi. Süleyman Necati Bey hatıralarında, ağabeyisi Mithat Bey'in çok sıkıntılar çektiğinden bahsetmektedir. Sarıkamış'ta oluşturulan Divan-ı Harb-i Mahsus. mahkemeyi sonuçlandıramadı. Sonunda Mithat Bey, Ankara'ya gönderildi, fakat Ankara İstiklâl Mahkemesi suçsuzluğuna karar vererek onu serbest bıraktı.⁴⁶ Mithat Bey olayı Büyük Millet Meclisi'nde açık ve gizli oturumlarda gündeme geldi ve birçok oturum yapıldı. Lehinde ve aleyhinde çok şeyler söylendi.⁴⁷

Bütün bu olaylara rağmen Mithat Bey, bolşeviklerin gerçek yönlerini görmekte gecikmedi. Çarlık yönetiminden daha aç gözlü çıkan bolşeviklerin sadece Rusya'daki Türk ve Müslüman uluslarını değil, bunların dışındaki müslüman ülkeleri de hakimiyet altına almaya çalışmalarını ve emperyalist hedefleri olduğunu anlayınca Rusları da eleştirmekten çekinmedi. Milli Mücadele'nin ilk yıllarında batılı emperyalist güçlere karşı haykırışından daha sert bir biçimde bolşevik Rusları eleştirdi. O özü sözü doğru bir adamdı. Karşısındakilerden de aynı davranış bekliyordu. Ancak o. ideallerle gerçeklerin çatışmasından doğan ikilemi karşısında çırpınan bir insan örneğini sergiledi.⁴⁸

Onun tutuklanması Albayrak Gazetesi'nin de sonu oldu.⁴⁹

c) Cevat (Dursunoğlu) Bey:

Cevat Bey, 11 Temmuz 1892'de Erzurum'un Çukurzeynel Mahallesi'nde doğdu. Karabağ'dan göçüp Erzurum'a gelen Dursunbeyoğullarındandır. Babası, I. Meşrutiyette (1876) Erzurum mebusu seçilip, sonra Hicaz Defterdarı iken Medine'de ölen Ahmet Muhtar Bey'in oğlu, Duyun-ı Umumiye memurlarından Hakkı Bey'dir. Annesi, Erzurum'da vakıf hayratı bulunan Kazzazoğullarından

⁴⁴ Demircioğlu, 1919-1923'te Süleyman Necati (Güneri) Bey, s.203-204

⁴⁵ Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, İst., 1988, s.849

⁴⁶ Demircioğlu, 1919-1923'te Süleyman Necati (Güneri) Bey, s.208-209

⁴⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, C.10, s.34-37; TBMM Gizli Celse Zabıtları, C.2, s.38-45;

Konukçu, Selçuklulardan Günümüze Erzurum, s.913-932

⁴⁸ Akbulut, Albayrak Olayı, s.71-72

⁴⁹ Akbulut, Albayrak Olayı, s.111-112

Nafiz Bey'in kızı Nafia Hanım'dır. Erzurum'da Ayazpaşa Mektebi, Mülki Rüşdiye ve İdadi'de okudu. 1910 yılında idadiyi sınıf birincisi olarak bitirdi. Maarif Nezareti imtihanını da kazandığından Almanya'ya yükseköğrenim yapmak üzere gönderildi. Berlin-İlfeld Gimnazyum'unda (1910-1911) Felsefe Fakültesi'nde Almanca, Jena Üniversitesinde (1911-1914) felsefe, sosyoloji ve pedagoji öğrenimi gördü. 1914 yılı Temmuz'unda altı ay okuduğu Yedeksubay Okulu'ndan mezun olarak Erkan-ı Harbiyye Almanca Tercümanı oldu. 1915-1916 kışında Ruslara karşı yapılan mücadelede yer aldı.⁵⁰ 1918'de Harbiye Nezareti'nde görevli Alman General Kanengiesser'in yaveri iken 4 Aralık'ta terhis edildi. Bu arada üç hafta boyunca sık sık uğradığı Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti İstanbul merkezinden Erzurum şubesinin açılma iznini alarak Aralık sonlarında gemi ile Trabzon'a oradan da 1919 yılı ocak ayının sonlarında Erzurum'a geldi.⁵¹

Burada Süleyman Necati Bey'le görüşerek fikir birliği yaptı. Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Erzurum şubesinin açılışında görev aldı. Erzurum'un kurtuluşunun birinci yıldönümünde Erzurum'da bulunan Şehzade Abdülhalim Efendi'ye Erzurum halkını dileklerini ilettili.⁵² Albayrak Gazetesi'nde siyasi yazılar yazdı.⁵³ Bugünlerde Albayrak Gazetesi açıkça mücadelesini sürdürüyor, doğu vilayetlerinde de Türk halkının bir bütün olduğunu, gelecek felaketin Anadolu halkının tümü için yok olmak anlamına geldiğini yayıyor ve milli birliğin kurulmasını istiyordu.⁵⁴ Cemiyetin yayın organı olan Albayrak her tarafı ateşliyordu.⁵⁵

Cevat Bey, Erzurum Vilayet Kongresine katıldı. Erzurum esnafıyla işbirliği yaparak onların da Ermenilerle yapılan mücadeleye katkıda bulunmalarını sağladı.⁵⁶ Vilayet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti adına, Kâzım Karabekir Paşa ile görüşen heyetde bulundu. Süleyman Necati Bey tarafından daha önce kurulan "İstihlas-ı Vatan Cemiyeti" ile "Vilâyât-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti"nin birleşmesi için gayret sarfetti ve bunu başardı.⁵⁷ İstanbul'un işgalinin ertesi günü 17 Mart 1919'da Erzurum'da Lala Paşa meydanında düzenlenen mitingde, Albayrak Heyetinin bir ferdi olarak ön saflarda yerini aldı ve Erzurum halkına şunları söyledi: "*Allahtan dilerim ki bugün size söyleyeceğim sözler, son acılı sözler olsun...Milli ve tarihi namuslarına güvenerek mütareke akdettiğimiz galip devletler, şimdiye kadar bir takım küçük milletleri öne sürerek, hakkımızda reva gördükleri gayr-i kanuni işgallere, mezalime nihayet dün de payitahtımızı işgal ve Meclis-i Millimizi dağıtmak gibi son büyük haksızlığı ilave*

⁵⁰ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.25

⁵¹ Kırzioğlu, Bütünüyle Erzurum Kongresi, s.205-206

⁵² Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.33-38

⁵³ Akbulut, Albayrak Olayı, s.8

⁵⁴ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.44

⁵⁵ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.55

⁵⁶ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.50, 51

⁵⁷ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.57-60

etmişlerdir. Bununla şimalden akan ve "hak! hak!" diyerek birçok kuvvetleri zir ü zeber eden büyük bir şeyle sed yapmak emeli beslemişler ve Ermenilere de Van'ı, Bitlis'i ve Erzurum'u vadetmişlerdir. Böyle çok acı haberler karşısında şimdive kadar amal-i milliyemizi korumaktan geri durmayan muhterem halkımız bu caniyane hareketler karşısında da asla ye'se düşmemeli, mücerreb olan metanetini muhafaza etmelidir."⁵⁸

Dursun Ali Akbulut'a göre Cevat Bey, "Şimalden akan ve hak! hak! diyerek birçok kuvvetleri zir ü zeber eden büyük bir şey"den bahsediyordu. O sırada kuzeyden bolşevik-komünist rüzgârları esiyordu. Bolşeviklerin, insani prensipleri ön planda tutan propagandaları onun da gönlünü tutuşturmuş görünmektedir. Batı aleminden kırılan gönüller başka sevgililer bulmak sevdasına kapıldılar. Bu sevgili bolşevizm idi. Albayrakçılar da bu yeni sevgiliye gönüllerini kaptırmakta gecikmediler.⁵⁹

Cevat Bey, İzmir'in işgali üzerine 16 Mayıs 1919 günü Erzurum'da yapılan mitingün organize edilmesinde de görev aldı. Miting heyetinde bulundu. Halka işgal gacısını anlatan konuşmalar yaptı. Mitingün protestolarının padişaha, hükümete ve Türkiye'deki bütün yabancı devlet temsilcilerine çok sert ve acı telgraflarla bildirilmesi görevini üstlendi. 17 Haziran 1919'da Vilayet Kongresi'nde Reis Raif Efendi'nin açılış konuşmasından sonra cemiyetin kâtibi sıfatıyla önceden hazırlanmış raporu okudu.⁶⁰

Mütareke şartlarının uygulanmasını kontrol etmek üzere Erzurum'a gelen İngiliz Yarbayı Rawlinson başkanlığındaki heyetle, Albayrak Gazetesi adına görüştü. Bu görüşmelerden Rawlinson'a buralarda bin yıldan beri Türk'ten başka bir milletin hakim olmadığını öğretmek ve bunu tarihi delilleriyle isbat etmek, herhangi bir dış müdahalenin çok şiddetli bir tepki ile karşılaşacağını anlatmak amacı güdülüyordu.⁶¹ Mütareke hükmü gereği silahların teslim edilmesini önlemek maksadıyla cemiyet adına yoğun çalışmalar yaptı. Erzurum halkının bu husustaki isteğini yansıtan, cemiyetin mührü ve imzalarını taşıyan bir yazıyı vali vekili Kadı Hurşid Efendi'ye bizzat götürdü ve bu isteğin kolordu tarafından alınan tedbirlerle desteklenmesini sağladı.

1919 yazında Harbord başkanlığında Erzurum'a gelen heyete, bunların coğrafyası ve tarihi hakkında izahat vermek ve Ermenilerin durumunu anlatmak vazifesini Süleyman Necati Bey'le birlikte üstlendi. Ermenilerin yaptığı katliamın delilleriyle heyete gösterilmesini sağladı. Ve heyetin ikna edilmesinde etkili oldu.⁶²

3 Temmuz 1919'da Erzurum'a gelen Mustafa Kemal Paşa'yı Hıca'da karşılayanlar arasında bulundu ve Mustafa Kemal Paşa ile Mezararkalı Mevlüt Ağa

⁵⁸ Akbulut, Albayrak Olayı, s.20-21

⁵⁹ Akbulut, Albayrak Olayı, s.21

⁶⁰ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.63-64

⁶¹ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.71-73

⁶² Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.83-84

arasındaki konuşmaya şahit oldu.⁶³ Cemiyet ve Kongre'nin işlerinin düzenlenmesinde çalıştı. Ve kongreye Erzurum temsilcisi olarak seçildi. Ancak bu görevden istifa ederek yerine Mustafa Kemal Paşa'nın seçilmesini sağladı.⁶⁴ Kendisi de Hasankale'den temsilci seçildi.⁶⁵ Erzurum Kongresi hazırlıkları çerçevesinde Mustafa Kemal Paşa ile sık sık görüştü. Yaptığı izahatları dinleyen kişiler arasında bulundu.⁶⁶ Kongreye katılan gençler gibi o da Türkçü, garpçı ve bu itibarla Ziya Gökalp'çı idi. Onun manevi talebesi olarak fikir gıdasını Yeni Mecmua'dan alıyordu.⁶⁷

Cevat Bey, Süleyman Necati Bey'le beraber kongre günlerinde yeni Erzurum valisi Reşit Paşa'nın Müdafaa-i Hukukçular aleyhinde söylediği sözlerden dolayı protesto edilmesi görevini de gerçekleştirdi.⁶⁸ O, Müdafaa-i Hukuk Heyeti Merkeziesinde üyc olarak ya da Hey'et-i faale üyesi sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunarak kongre nizamname ve beyannamesinde tesbit edilmiş olan esasların tatbikindeki ayrıntıları tesbit etmek için yapılan görüşmelere katıldı. Mustafa Kemal Paşa ile birlikte Şark Vilayetlerindeki tanıdıklarına özel mektuplar yazarak birliğe yardım görevini sürdürdü. Bu mektuplar özellikle Kürt Teali Cemiyeti'nin menfi propagandasını önlemekte etkili oldu.⁶⁹

Cevat Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum'a hemşehri olmasını isteyen yazıtı Müdafaa-i Hukuk Heyeti üyesi olarak imzaladı ve kendi deyimini ile Türküğün Anadolu'daki en eski kalesine, en kahraman şehrine, asrın en büyük Türkünün hemşehri olmasını sağladı.⁷⁰

Cevat Bey, 8 Ağustos 1920'de Hasankale'ye giderek Kâzım Karabekir Paşa ile görüşüp, Erzurum'da halk hükümeti yapmak istediklerini belirten heyette de bulundu.⁷¹ 1920 yılında Erzurum Muallim Mektebi Müdürü oldu.⁷² 1-8 Eylül 1920 tarihleri arasında Bakû'da toplanan Doğu Halkları Kongresi'ne katıldı.⁷³ Ayrıca Erzurum'da kendisinin de dahil olduğu heyete verilen talimatda yer almamasına rağmen, 10 Eylül'de başlayan Türkiye Kömünist Partisi Kongresi'ne de katıldı. Mustafa Suphi ve ekibiyle de ilişkisi vardı. Dolayısıyla Erzurum'da halk hükümeti yapmak girişiminin temelinde Bakû bağlantısının da etkili olduğu düşünülebilir.⁷⁴

⁶³ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s. 87-89

⁶⁴ Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, İstanbul, 1973, s. 64

⁶⁵ Kırzioğlu, Bütünüyle Erzurum Kongresi, s. 205

⁶⁶ Nejat Göyünç, "Başkumandanlık Muharebesinin Türk ve Dünya Tarihindeki Önemi", Türk Kültürü, C.10, S.118, s. 944

⁶⁷ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s. 119

⁶⁸ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s. 127-128

⁶⁹ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s. 131

⁷⁰ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s. 139-140

⁷¹ Akbulut Albayrak Olayı, s. 46

⁷² Kırzioğlu, Bütünüyle Erzurum Kongresi, S. 205-206

⁷³ Akbulut, Albayrak Olayı, s. 55

⁷⁴ Akbulut, Albayrak Olayı, s. 57

Zaten bu kongrenin akabinde Erzurum'da halk hükümeti yapmak girişimi manidardır.

Cevat Bey, Bakû'dan döndükten sonra Kasım 1920'de Kars Maarif Müdürü ve bir ay süreyle de Mutasarrıf vekili oldu. Yeni kurtulan Kars'ta, Erzurum'dan öğretmenler getirerek Şark Cephesi Kumandanı Kâzım Karabekir Paşa'nın desteği ile onsekiz yaşına kadarki gençleri bile ilkokula alarak öğrenim görmelerini sağladı. 1921-1924 yılları arasında Erzurum Lisesi Müdürlüğü yaptı. 1924'te merkezi Trabzon'da olan Şark Vilayetleri Maarif Müfettişliği görevinde bulundu. 1926-1930 yıllarında Ankara'da Ortaöğretim Umum Müdürlüğü, Almanya-Avusturya-Macaristan Türk Talebe Müfettişliği ve Maarif Vekaleti Teftiş Heyeti Reisliği, Yükseköğretimi ve Güzel Sanatlar Umum Müdürlüğü yaptı. 1942, 1946 yıllarında Kars, 1946-1950 yıllarında Erzurum Milletvekili ve CHP Umumi İdare Heyeti azası oldu. 1949-1953 yıllarında CHP Genel Sekreter Yardımcılığı ve Ulus Gazetesi Başyazarlığını yürüttü. 1961'de kontenjandan Kurucu Meclis'de Erzurum Milletvekili oldu. 1965'te politikadan çekildi. Halkevleri ve Türk Dil Kurumu, asli Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsünün şeref üyesi oldu.⁷⁵

1946'da yayınladığı Milli Mücadelede Erzurum adlı eserinin genişletilmiş müsveddeleri, Mustafa Kemal Paşa'nın emriyle katıldığı Bakû Konferansı Hatıralarının müsveddeleri ailesinde mevcut olan Cevat Bey, 11 Ocak 1970 günü Ankara'da öldü.⁷⁶

d) *Müştak Sıtkı (Dursunoğlu) Bey:*

Müştak Sıtkı Bey, 1891'de Erzurum'da doğdu. Cevat Dursunoğlu'nun kardeşidir.⁷⁷ 1911'de Erzurum Mülki İdadisi'ni bitirdi. Balkan Harbi esnasında Erzurum'da çıkan gazetelerde ateşli makaleler yazdı. 1914 senesi sonbaharında cihan harbine girildiği günlerde, Ruslar şark hududumuzu zorlarken Müştak Sıtkı Bey daha sinirli ve heyecanlı ve daha vatanperverane makaleler yazmaya başladı. 1915 yılında asker oldu. Aynı yıl ordumuzla beraber Erzurum'dan göç etmek zorunda kaldı. 1916'da askerliğine Erzincan'da devam etti. Aynı yıl sene sonunda Şam'a gönderildi. Şam'da vatani görevini yaparken gazeteciliğide beraber yürüttü. Orada da müdafaa işlerini kuvvetle telkin etti. 1917 yılı sonlarında Sıtkı Bey Şam'da İngilizlere esir düştü.⁷⁸

1919 yılında esaretten Erzurum'a dönerken Erzurum valiliğine yeni atanan Reşit Paşa ile tanıştı. Vapurda ve arabada birlikte yolculuk ettiler. Böylece valinin hususiyetlerini öğrendi. Erzurum'a geldiğinde ağabeyisi Cevat Bey'in kurucuları

⁷⁵ Fahrettin Kırzioğlu, "Erzurum Kongresi'nin Sağ Kalan Beş Mümessili", Türk Yurdu, C.8, S.85, s.56-59

⁷⁶ Kırzioğlu, Bütünüyle Erzurum Kongresi, s 205-206

⁷⁷ Müştak Sıtkı Dursunoğlu, "Hayatım", Sıtkı Dursunoğlu Erzurum, Ankara, 1953, s.39-40

⁷⁸ Tahsin Şerifsoy, "Güveniriz, Övünürüz", Sıtkı Dursunoğlu, Erzurum, s 9

arasında bulunduğu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti içinde yer aldı ve faaliyetlerini destekledi. Cemiyetin isteği üzerine vali ile uzun uzadıya görüştü. Kendisinin de bugünden itibaren bu harekete dahil olduğunu söyleyerek valiyi ikâz etti ve Reşit Paşa'dan artık en küçük bir zarar gelmeyeceğini cemiyete bildirdi.⁷⁹ Müştak Sıtkı Bey, göç, askerlik ve esaret gibi sebeplerle Erzurum dışında yaşadığı birkaç yıl hariç ömrünün büyük kısmını Erzurum'da geçirdi. Hayatında iki hizmet şerefine mazhar oldu. Bunlardan biri, Milli Mücadelede millet hizmeti, diğeri de otuz yıl süren öğretmenlik mesleğidir.⁸⁰ Vatan müdafaasındaki rolünü daha onsekiz yaşlarında iken kavradı. Birinci Cihan Harbi yıllarında kendisine askerliğin tamamıdır denildiği gün elbisesini değiştirip silahını teslim etti ama birkaç gün sonra vatan coğrafyasında müstesna bir yeri olan Erzurum'a geldi. Nöbet değiştirmiş gibi aynı imanla kaleme sarıldı. Müdafaayı hukukun safında yer aldı. Milli Mücadele'nin manevi cephesinin kurulmasında hizmet etti.⁸¹

O. Birinci Cihan Harbi sırasında Şam'daki gazetecilik hayatı ile yurdun birçok yerlerinde gönderinden indirilmiş Albayrak için yaptığı mücadele ile, daha sonra Erzurum'da Albayrak Gazetesi'ndeki yazıları ve Albayrak okulunda faziletli insanlar yetiştirmek uğrunda çalışmaları ile hayatını üç büyük Albayrak pırlantası ile süsledi.⁸²

Milli Mücadele'de, Süleyman Necati Bey, Mithat Bey ve kardeşi Cevat Bey'le birlikte Albayrak Heyeti içinde yer aldı. içtimai ve daha ziyade siyasi yazılar yazdı. Ayrıca edebi yazıları ile de tanındı. "Alageyik" takma adıyla nesir ve şiirler yazdı.

Müştak Sıtkı Bey, Albayrak Gazetesi'nde görev aldığı zaman yirmidört yaşında idi. Bu genç yaşına rağmen Milli Mücadele'nin amaç ve hedeflerini çok iyi kavradı.⁸³

İzmir, Urfa, Maraş, Antep gibi vilayetlerimizin işgaline ve Batının verdiği sözlerde durmamasına çok büyük tepki gösterdi. Galip devletlere ithaf ettiği bir yazısında "...hakın ve adlin güneşli ufuklarından ıstrablara haykıran bir ses duyuldu: hak, hak, hak! Bu bir heceli büyük kelime Wilson prensipleri namı altında dünyaya ilan edilen insani programın kelime şekline girmiş heyet-i umumiyesi idi. Ve bunu siz söylüyorsunuz." diyerek Wilson prensiplerine uyulmamasından duyduğu kaygıyı dile getirdi. Batıların aleyhine gelişen davranışları üzerine o da diğer Albayrakçılar gibi yüzünü batıdan çevirdi ve yeni arayışlar içine girdi.⁸⁴

Maraş'ın kurtuluşu üzerine yazdığı makalesinin bir bölümünde şunları söyledi: "*Maraş, kahramanlar tarihinin bir mukaddeme-i gururu oldu. Ve cihana*

⁷⁹ Dursunoğlu, Milli Mücadelede Erzurum, s.129

⁸⁰ Akbulut, Albayrak Olayı, s.8

⁸¹ Zeki Başar, "İki Sorunun Arasında ve 33 Yılın Sonrasında", Sıtkı Dursunoğlu Erzurum, s.5-6

⁸² Şeref Ömeroğlu, "Örnek İnsan", Sıtkı Dursunoğlu Erzurum, s.7

⁸³ Akbulut, Albayrak Olayı, s.8

⁸⁴ Akbulut, Albayrak Olayı, s.19

anlattı ki devlerin tılsımlı kuvvetleri bile hakkın nermin, fakat imanlı kanatlarını kırmaktan acizdir. Dünyaya fazilet nuru vermek arzu edenler, hakkın mihrab-ı mukaddesi önünde eğilmelidirler. Yoksa her muhteris gönül, emellerinin harabesi önünde sızlar...Bizden Maraş'a, Maraş'ın anlı şanlı evladına ebedi minnet ve şükran...⁸⁵

Müşak Sıtkı Bey, İstanbul'un işgalini protesto ederek İngilizlere karşı da şöyle haykırdı: "Britanyanın hodbin ve zalim çocukları. Türk'ün güzel payitahtında hak ve adalet düsturuna bir hatt-ı butlan çekmektedirler. Dün kendilerine Çanakkale'de merdane ders veren kahramanları, bugün kahbece hareketlerle zebun bırakıyorlar..."⁸⁶

Müşak Sıtkı Bey, batıdan yenilen darbenin tesiriyle yüzünü kuzeydoğuya çevirdi. Erzurum halkının hafızasında yer etmiş "korkunç Rus" imajını değiştirmeye çalıştı. Bu husustaki görüşlerini şöyle dile getirdi: "Dünkü moskofluk ki bugün harabesinde yarı insani bir emelin beşikleri sallıyor, güneşleri doğuyor ve onun için Türk, bu yeni ufkun merd ve necib yolcularına hürmetle arz-ı selam ediyor..."⁸⁷

Müşak Sıtkı Bey, Avrupa'nın politikasını ise şöyle eleştirdi: "Cihanın en necib ırkı olan İslam-Türk böyle kahbe ellerle boğulurken, boğulana canı, boğana masum diyen Avrupa'nın kir ve namerd politikasına..."⁸⁸

Komünizm düsturlarının islamiyete aykırı olmadığı şeklinde Türk aydınları arasında ilk planda oluşan algılamadan Müştak Sıtkı Bey de etkilendi. Albayrak Gazetesi'nde yayınlanan "Yeşil ve Kızıl" adlı makalesinde bu konuyu işledi.⁸⁹

Süleyman Necati Bey'in milletvekili seçilerek İstanbul'a gitmesi, Cevat Bey'in Kars'a Maarif Müdürü olması üzerine Albayrak Gazetesi ve okulu Mithat Bey ile Sıtkı Bey'e kaldı. Ancak Sıtkı Bey'le Mithat Bey anlaşamadılar. Kısa bir süre sonra gazeteyi Mithat Bey'e bırakan Sıtkı Bey yalnızca öğretmenlik görevini yapmaya başladı. Sıtkı Bey iyi bir edebiyat öğretmeni olduğu kadar iyi bir şairdi. Millî Mücadele yıllarında yazdığı şu şiir bestelenerek Erzurum'daki okullarda marş olarak söylendi:

ERZURUM MARŞI

Tarihler ağlar vatan yanarken
Eller öz vatanda nara atarken
Ufukta ümidin nuru batarken
İlk sesi haykıran yüce Erzurum

⁸⁵ Akbulut, Albayrak Olayı, s.19

⁸⁶ Akbulut, Albayrak Olayı, s.22

⁸⁷ Akbulut, Albayrak Olayı, s.23

⁸⁸ Akbulut, Albayrak Olayı, s.30

⁸⁹ Akbulut, Albayrak Olayı, s.33

Vatanı kurtaran yüce Erzurum

Vatana ümitsin, bayrağa rehber
Tarihin bağrında sesin inilder
Milli vicdan doğar, senden alır fer
İlk sesi haykıran yüce Erzurum
Vatanı kurtaran yüce Erzurum⁹⁰

Müşak Sıtkı Bey, 1926 yılında Erzurum Lisesi'nde öğretmenlik yapmaya başladı.⁹¹ 1953'te emekli oldu. Bundan sonra da Erzurum'un bütün kültür teşekkülleri ve hareketleri içinde bulundu. İkaz ve uyarıları ile cemiyet toplantılarına katıldı. Emekli hayatının son döneminde ailesi ile Ankara'ya naklettii. 1975 yılında burada öldü.⁹²

Sonuç: Albayrak heyetini oluşturan bu kişilerin hepsi vatanını, milletini seven fedakâr insanlardı. Albayrak Gazetesi etrafında toplanarak Vilâyât-ı Şakıye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin fikirleri doğrultusunda Milli Mücadele'de rol oynadılar.

İtilaf devletlerinin İzmir, Urfa, Antep, Maraş, İstanbul gibi vilayetlerimizi işgal etmeleri Vilâyât-ı Şarkıye'de Ermenistan teşkil etmek istemeleri, kısacası Sevr'i bize kabul ettirme girişimi üzerine Batı'ya yüz çevirerek kuzeyden esen bolşevik rüzgârından etkilendiler. Sonra Rusların gerçek yüzünü görünce de hatalarında ısrar etmediler.

Yine bu kişiler uzun yıllar İstanbul Hükümetleri tarafından ihmal edilmiş olmanın hüznü ve bu durumun zararlarından kurtulmak için Erzurum'a valilerin merkezden atama yolu ile değil de seçimle gelmesini savundular. Ancak, İstanbul Hükümetleri gibi davranması mümkün olmayan Ankara Hükümeti ve onun halkçılık programını, yani devlet imkânlarının halka eşit olarak götürülmesini ilke edinmiş büyük reisi Mustafa Kemal Paşa, onların bu taleplerini haklı olarak hoş görmedi. Ancak bu kişiler bazı hataları da olsa Milli Mücadele tarihinde ve Erzurum tarihinde önemli izler bıraktılar.

⁹⁰ Bulut, Erzurum'da İz Bırakanlar, s.134

⁹¹ Ahmet Somunoğlu, "Değerli Talebem ve Aziz Dostum Dursunoğlu", Sıtkı Dursunoğlu, Erzurum, s.13

⁹² Bulut, Erzurum'da İz Bırakanlar, s.135